

„Ez sprichet meister Eckehart:
wêger wêre ein lebemeister denne tûsent lesemeister...”

Előrebocsátom, hogy *Haladó* és nem *Termelő* szempontból fogok beszélni.

A *Sareptáról* írni szinte lehetetlen vállalkozásnak tűnik, nem is kísérelték meg túl sokan. Rendsze-

res, mindenre kiterjedő ismertetésnek (*termelő*) aligha van jogosultsága, mert erről a műről ilyesmit írni lehetetlen és valószínűleg értelmetlen is. A *Sarepta* „ellenáll mindenfajta szektariánus és rajongó értelmezésnek, felületesen kritizáló vagy zsurnaliszta olvasásnak is. Ezeket rossz irányba viszi, eltéríti, és így lezárul előttük és megközelíthetetlené válik, vagy egyszerűen csak – a háttérbe húzódva – hibás olvasatot eredményez” – írja Várhegyi Miklós. Nos, a megközelíthetlenség a legjobb kifejezés. Ennek nem az az oka, hogy a szöveg maga megközelíthetetlen, bár *bizonyos tekintetben* – erre még kitérünk – ez is igaz. Egyszerűen az olvasói beállítottság és hozzáállás az, ami eredendően és végletesen rossz. Látjuk, hogy a laposabbnál laposabb aktualizálási kísérletek elképesztő mértékben felülreprezentáltak a hamvasi életmű befogadástörténetében. Noha szép számmal akadnak komoly értelmezők, az utóbbi tíz-húsz év e tekintetben egyenesen katasztrofális „gyümölcsöket” is termett (vö. Béla bácsi [sic!]). Mintha elsőrendű létjogosultsága annak a kérdésnek lenne, hogy mi Hamvas műveinek mondanivalója a ma embere számára. Ez a kérdés történetesen abból a reflektálatlan előfeltevésből ered, hogy minden alkotást, akár szakrális szöveget azért és úgy kell olvasni, hogy XY milyen szempontok szerint tudja kiaknázni azt. Vagy akár egy újabb könyvet írni az abból kiszemezett igazságmagvakból. A megfelelő eljárás – s ezt éppen Hamvastól (is) megtanulhattuk volna – nagyjából az lenne, ha egy bizonyos szöveg olvasása során az ember minél inkább és minél tudatosabban behelyeződne abba, ezzel mintegy engedve, hogy a szövegen túli valóságok, lényegök kiemeljék abból az egzisztenciális helyzetből, még inkább spirituális állapotból, amelybe bezárta önmagát; másrészről a szöveg (még inkább a szövegen túli) ráirányítsa az olvasó figyelmét olyan minőségekre és nézőpontokra, amelyeket nem birtokol, vagy esetleg soha fel sem vetődtek a számára. Ezt a módszert természetesen csak bizonyos

Stamler Ábel 43

IGAZSÁGKUTATÁS – BIZTONSÁGKÉRDÉS

Töredékek Hamvas Béla

Sareptájáról

szövegek esetében lehet és érdemes alkalmazni. Hogy pontosan mely szövegek ezek, az jellemzően nem a stílus, a nyelv, a puszta forma alapján dől el: *Littera occidit spiritus vivificat.*

44

Érthetetlen (?), hogy miképpen találhatjuk magunkat abban a helyzetben, hogy ezen írás újbóli kiadása is visszhangtalan maradt... Újbóli, javított, bővített kiadásról van szó. Ennek az apropóját nem egy hangzatos kiadói fogás jelenti, hanem egy valós igény, hogy a *Sarepta* eredetije napvilágra kerüljön. A *Sareptát* ugyanis mindeddig senki sem olvashatta. Nem tisztem a szerkesztő és a szöveggondozó munkáját ismertetni, arra azonban hangsúlyozottan biztatok mindenkit, hogy hasonlítsa össze a két szöveget, s ennek fényében rá fog jönni, hogy a *Sareptát* mindeddig ő sem olvasta. A kötetben a *Sarepta* előtt szerepel Hamvasnak a Szabó Lajos és Tábor Béla *Vádirat a szellem ellen* című kötetéről írt recenziója, a Csütörtöki beszélgetésekhez készített feljegyzések és jegyzetek, a „Szabó Lajos kritikai megjegyzéseihez” című esszé, valamint Hamvas három levele Szabó Lajoshoz. Ezzel a *Sarepta* kérdésfeltevéseinek, kutatási irányainak (időrendben) primer kontextusa is pontosan azonosítható és adott. A kérdések ugyanakkor adottak voltak a dialógusokat megelőzően és azt követően is.

A Csütörtöki beszélgetések megszűnéséről Tábor Béla felidézte: „Szabó egy idő után nem tolerálta, hogy miután egy-egy vita eredményeként közös álláspontra jutottak, a következő alkalommal Hamvas – erről elfeledkezve vagy nem véve tudomást – gyakran saját kiinduló álláspontját ismételte újra.” Lát-szólag, tehetjük hozzá, ismerve a *Sareptát*. Akkor ugyanis, amikor a beszélgetések másik két tagja, s főként Szabó a „szó formális ósalakját” keresi, addig Hamvas az „authentikus hang” megtalálása foglalkoztatja. A „fix idea” helyett a „theória”, a rendszeralkotás helyett a rendszerfelettség, a törvényfelettség, az evangéliumi kereszténység. Míg a fix idea a mindenkori rendszeralkotást jelenti, a hamvasi theória a világ tényeit, azok dinamikáját egy a *jelenléten* (a mindenkori *jelenlétemen*) átszűrő, azokat ezáltal átvilágító és egyúttal beemelő módszerként fogható meg. „Örök lényemről való tudást számomra a pillanatban való maradéktalan jelenlétem nyitja meg. Nem egzisztenciális az, aki nem él közvetlenül, hanem álomban és szerepben és varázslatban, ha ezt a varázslatot filozófiának, vagy tudománynak hívják is.” Egyúttal az esszé műfajának választására is magyarázatot ad a *jelenlét* központi valósága: „Gondolatmenetem ez volt: a filozófiai rendszeren, mint

műfajon és ezzel szemben az essay-n gondolkoztam. Rájöttem, hogy minden essay tulajdonképpen egy-egy rendszer spermája és a rendszer nem egyéb, mint egyetlen kolosszális essay. A kérdés ez volt: mit tegyek? Írjam meg az egyetlen nagy essay-t, vagy írjak sok spermikus rendszert? Mi a helyesebb? Ha centrális élményeim sokaságát fejtem ki és sok apró gyermekeket szülök, vagy, ha egyetlen nagyot? Az előbbi mellett döntöttem, és pedig őszinteségi okokból, mert itt szabad lehettem, vagyis élhettem a törvény fölött, nem konstruáltam meg a fix rendszer látszatát, amelyben nem hittem már, főként Kierkegaard, Dosztojevszkij és Nietzsche nyomán és után.”

45

A *Sareptának* kettős fundamentuma van. Az egyik, és ez a szöveg külső támasztéka, a Csütörtöki beszélgetések, a másik pedig a *Mágia szútra* mint „kézikönyv”. „E napló nem a létért való küzdelem hevében készült. Üdvtörténeti aktusnak szántam.” A *Sarepta* éppen ezért nem olvasható, nem olvasandó ugyanúgy, mint Hamvas más művei. Ebben semmi *mutatvány* nincs, pontosabban nagyon kevés. A „fix idea” helyett a „theória”, az istenlátás, még inkább az istenlátáshoz vezető tényleges út kezdete. A nyelv olyan izzásban van a szöveg lényegi pontjain, hogy szinte enigmatikussá teszi azokat. A szöveg szerkezete kutatásra ösztönöz. Hamvas komolyan veszi a *Mágia szútra* axiómáit, azokat számonkéri saját magán és e műben megkísérli objektíválni saját egzisztenciális helyzetét. Közbevetés: számos – tényszerű, például történeti, irodalmi területeket érintő – levezetéssel és kijelentéssel vitában állok. Jelenlegi álláspontom az, hogy ezek a mű lényegi mondanivalóját nem érintik.

„Gyermekkoromban azt hittem, hogy megváltó vagyok. Ez volt az első nevem. Hároméves sem lehettem. Elég nehéz helyzetben voltam. [...] Kevéssel utóbb a feladatot, anélkül, hogy igazi lényemmel feladtam volna, túl nagynak tartottam. Azt gondoltam, hogy megváltó nem leszek, mert ez egy kicsit sok. De Keresztelő János leszek, aki a megváltó előtt jár és az ő eljövételét hirdeti. [...] Négyéves koromban szerzetes akartam lenni.” Ezt írja Hamvas Béla az *Apokaliptikus monológban*. E három, azaz a megváltó, a próféta és a szerzetes, még inkább a remete (valamint számos egyéb típus) a hamvasi élet-mű számos helyén egybefolyik, átjárják, elővételezik egymást. Nincs olyan mű, amelyben tisztán az egyik típus szempontjából szólna Hamvas. Itt véletlenül sem arról van szó, hogy Hamvast valamiféle vallásalapítónak, prófétának

kellene tartanunk. Sőt. A dolog nyitja az *imitatio* és a *hagyomány* fogalmainak mentén fejthető fel. „Hagyomány: az ember ne a saját útját járja; Krisztus útját járja (*imitatio Christi*). Ősök útja – istenek útja.”

46

A *Sarepta* az útonjárás szempontjából fontos, de nem ugyanúgy, mint az *Ősök nagy csarnoka* esszéi és fordításai, vagy a *Scientia sacra*. A személyes hangvétel itt is, ott is adott, s talán ez az egyik legnagyobb vonzóerő Hamvas esetében. A *Sareptától* kezdődően azonban – legalábbis bizonyos művekben – alapvetően változott meg a helyzet. A lényeg itt nem az *információ*n, hanem az *inspiráció*n van. Azt is mondhatnánk – értsük jól –, hogy ezekben a művekben nem azon van a legnagyobb hangsúly, amit Hamvas ír, hanem azon, hogy milyen szempontból ír, ahogyan eljut e következtetésekig, a módszeren, a szempont megtalálásán. Járulékos és lényegi részek váltják egymást; „a feljegyzések eredetileg magukon viselték a dekomponált téridőt”. A *Sarepta* esszenciája gyakorlatilag néhány mondatban összefoglalható, de ennek az eljárásnak semmi értelme nem lenne, ugyanis abban a helyzetben vagyunk, hogy éppen e néhány mondat felkutatása és interiorizációja a feladat. Ez pedig csak a művel folytatott folyamatos párbeszéd során lehetséges.

Fölösleges és félrevezető azon triumfálni, hogy Hamvas végleg szakított volna a Hagymánnyal, ugyanis ezt soha nem tette meg véglegesen. Még a hagyomány *sorsmegoldásaival* sem szakított, sőt, ellenkezőleg: „Az egyetlen mód és lehetőség erre, hogy az ember helyét az alapálláson foglalja el. Az alapállás számunkra egyetlen világos megfogalmazása pedig a szentkönyvek és az ezekből táplálkozó hagyomány. Fenntartani az igény folytonosságát a világra, mint a spirituális aktivitás terére. Ami nem ezt teszi, gondolkozás nélkül elvetendő.”

A Platónról és a Haladóról mondottakat – a lényeg a gondolkozási folyamat és nem a gondolat maga – érdemes lenne összevetni Massimo Scaligero élő gondolkozás teóriájával, az igazságbeszéd-biztonságkérdés viszonyt pedig Carlo Michelstaedter *A meggyőződés és a retorika* című művével. Hamvas nem innen merített és nem is feleltethetők meg egymásnak maradéktalanul, de egyes szempontok világosabbá válhatnak a fentiek révén.

„Azzal, hogy az élet a túlvilágról leszakadt, gravitációja megszűnt.” Nem pusztán megszűnt, megfordult. Éppen az ellenkezőjét tesszük annak, mint amit Kempis Tamás mond: „Fiam, engem tarts legfőbb és leg- 47
végső céloknak. Ez a szándék megtisztítja indulataidat, amelyek oly gyakran fordulnak magad s a teremtmények felé. Mert ha magadat valamiben keresed, azon nyomban elfogyatkozol és szárazzá válsz.” (*De imitatione Christi* III, 9,1.)

Hamvas szembeállítja a *belátást/felismerést/felébredést* egyfelől, és az *ismeretszerzést* másfelől. *Végső* értelemben ez igaz. Ugyanakkor túl könnyű, és többek által is abszolutizált tétellel állunk szemben. Mintha ezek a Hamvas-értelmezők elfelejtenék mindazt, amin/amiken keresztül Hamvas eljutott eddig a felismerésig. Egy igazságot kimondani és azt megvalósítani nem ugyanaz. Hamvas túllép az ismeretszerzésen, az értelmező el sem jut odáig.

Azoknak, akik hajlamosak mindig a derűs Hamvasról szólni: „Mindenki szükségképpen aranykorából él. De a történetben ez a mosoly álmosoly és a bizalom álbizalom és nem méz, csak cukor. Aki aranykort tart fenn, tudatosan hazudik. Anandā nāma te lōkā , a világ neve örömtelen. A gyermeki hit lehet megható, de nem termékeny. Amit meg kell csinálni, az egész vonalon kéréletlen következetességgel életre-halálra keresztülvitt személyes életfeladat. Ez Jób jelentősége. S ami ezt az üdvtörténeti feladatot nem teljesíti, lehet kellemes, de haszontalan.”

A nyelv mint a legszemélyesebb megnyilatkozás közege. Egy készen kapott nyelvet sem elfogadni a legbelsőbb folyamatok és az egzisztencia kifejezésére, még Hamvasét sem.

„Ki az, aki valamit külső változástól tesz függővé?”

Hamvas Béla: *Sarepta*. (Szerk: Palkovics Tibor. Szöveggond.: Palkovics Tibor–Várhegyi Miklós) Medio Kiadó, 2018. /Hamvas Béla művei 14./